

KRÁNITZ ZSOLT
„Megtanított bennünket imádkozni”

EMLÉKEZÉS PONGRÁCZ JÓZSEFRE
HALÁLÁNAK 50. ÉVFORDULÓJÁN

„DR. PONGRÁCZ JÓZSEF, kit a tanítványai szentnek mondtak, akit országszerte tiszteltek, s külföldön is ismertek és elismertek, nagy bőséggel közölte e helyen (a Teológiai Akadémián — a szerk.) az Úr kegyelmének gazdagságát, de úgy, hogy az ő akarata nem is volt titok a tanítványok előtt. Adott nekik inni abból a vízből (Ján.4:11), amelyet Jézus ígért a szomjuhozóknak. Nemcsak a tanítványa által adta pedig, de talán még inkább az ő evangéliumi szép, tiszta élete által. Tanítványaitól hallottam ezt az őszinte dicséretet: *Megtanított bennünket imádkozni. Ő, de szép ajándék volt ez! Így lehetett kiből Bereczky Albert, kiből Győry Elemér, kiből Szabó Imre! És Boda József és Döbrössy Lajos és Bakos Lajos és százak és százak, akik lelki emberek lettek, imaéletet éltek, bizonyosságok lettek! ... Jézus mondja tanítványainak: „Veszték erőt, minekutána a Szentlélek eljő reátok, és lesztek nékem tanúim.” (Csel. 1:8.) Pongrácz József tanítványain is beteljesedett ez; ők is vettek erőt, és lettek Jézus tanúi.*

Az én szememben Pongrácz József egy volt a pápai kollégiummal. Mikor már nem a mienk volt a kollégium, mikor már levakarták a szép, istenes nevét is a homlokáról, és mindenki elhagyta, akkor Pongrácz József volt, vagy lett a pápai kollégium. Az ő kopogását még sok évekig visszhangozták a drága falak, amint naponkint végigment a földszinti folyosón az egyházkerületi könyvtárba. Most már nem megy, elmúlt a kopogás, megszűnt a visszhang, a mosoly a falakon, Pongrácz József kint nyugszik a temetőn.”¹

¹ Ólé Sándor visszaemlékezéseiben írta ezeket a sorokat Pongráczról. DREKK O. 445. 466–467.

Pongrácz József 50 évvel ezelőtt, 78 éves korában, 1963. november 6-án hunyt el Pápán. Elhunytáról kortársai ugyanolyan szűkszavúan emlékeztek meg, mint életében munkásságáról.²

Születésének 100 éves jubileumán – Kövy Zsolt gyűjteményi igazgató fáradhatatlan szervezőmunkájának köszönhetően – hosszas előkészítés, többszöri időpont módosítás után emlékeztek meg.³ Az emlékülést 1985. november 15-én tartották Pápán, a református könyvtárban a Dunántúli Református Egyházkerület és a Pápai Tudományos Gyűjtemények rendezésében. A rendezvény nagy érdeklődés mellett zajlott. Az eseményen részt vett Németh Zoltán tanácselnök és Kovách Attila dunántúli református püspök is. Kövy Zsolt gyűjteményi igazgató, Török István, Pataky László és Tóth Kálmán volt pápai főiskolai tanárok teológiai, tanári és könyvtárosi munkásságát méltatták.⁴

A centenárium és az emlékülés sajtóvisszhangja teljes egészében Kövy Zsoltnak volt köszönhető. Már 1984-ben felvette a kapcsolatot az országos egyházi sajtó szerkesztőivel, hogy Pongráczról írt megemlékezéseit lapjaikban közzéadják.⁵ Az írások a Reformátusok Lapja, a Református Egyház, a Horizont,

² Életében két méltató írás jelent meg róla: Miklós Ödön: Dr. Pongrácz József. (Pápai teológiai tanárságának 25. évfordulója.) = Lelkészegyesület 1925/10. 74–75. Esze Tamás: Pongrácz József. (70 éve született.) = Az Út 1955/14. 5. Haláláról is csupán két megemlékezés jelent meg a korabeli egyházi sajtóban: Esze Tamás: Pongrácz József (1885–1963). = Theologiai Szemle 1964/1. 55–57. Tóth Endre: Dr. Pongrácz József (1885–1963). = Református Egyház 1964/2. 38–40.

³ A megemlékezést 1985 szeptemberében szeretnék volna megtartani, a kamarakiállítását pedig azon év május-júniusára tervezték az Ótemplomba. A pápai emlékülést megelőzte a Pápai Öregdiákok Baráti Körének budapesti megemlékezése. A pápai emlékülés időpontja november 15-re változott, mert a korábbi terminus Kovách Attila püspöknek nem volt alkalmas. A kiállítást a Papensia teremben rendezték meg. DREL I. 1. v. 1985/57. 1985/284. KÖVY 1988. 6.

⁴ Az emlékülés programja, az elhangzott előadások megjelentek *A Pápai Református Gyűjtemény Évkönyve 1988.* című kötetben, melyet a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei adott ki kézirat gyanánt 200 példányban. Ugyanebben a kiadványban jelent meg Szabó György szerkesztésében Pongrácz József irodalmi működésének bibliográfiája. (Önállóan megjelent műveiről és „nagyobb cikkeiről” Tóth Endre 1964. évi nekrológja végén közzétett egy rövid összeállítást. = Református Egyház 1964/2. 40.). Az alapos munka felőleli önállóan kiadott könyveit, különlenyomatait, a tanulmánykötetekben, a pápai Jókai kör évkönyveiben, a Dunántúli Protestáns Lapban, egyéb folyóiratokban (Diákvilág, Pápai Kollégiumi Lapok, Theologiai Szemle, Református Egyház, Református Értesítő, Magyar Könyvszemle, Hajnal), naptárakban, kalendáriumokban megjelent írásait, fordításait, kéziratot munkáit, hagyatékát. Ezenkívül tartalmazza a Pongráczról megjelent írásokat, megemlékezéseket, illetve a személyét, a munkásságát érintő kiadványokat, írásokat is.

⁵ Kövy Zsolt 1984. december 7-én és 8-án levélben kereste meg Dusicza Ferencet, a Református Egyház felelős szerkesztőjét és Köntös Lászlót, akkor a Reformátusok Lapja szerkesztő-újságíróját, amelyben kérte a szerkesztőket, hogy megemlékezéseit jelentessék meg lapjaikban. DREL I. 1. v. 306/1984. sz. és 311/1984. sz. irat.

a Könyvtáros című folyóiratban és a Pápai Öregdiákok Baráti Körének 1985. évi Évkönyvében jelentek meg.⁶ Kövy Pongrácznak a római katolikus papokkal, szerzetesekkel ápolta jó barátságáról is összeállított egy írást (az *Emlékeimből* vett idézetekkel), amit elküldött a Vigilia című katolikus irodalmi, tudományos folyóirat főszerkesztőjének, Lukács Lászlónak. Ismereteink szerint az írás nem jelent meg.⁷

Az emlékülésen elhangzott előadásoknak és Kövy Zsolt cikkeinek vezérfonala Pongrácz önéletírása volt.⁸ (Az Esze Tamás által írt nekrológ szintén erre támaszkodott. Tóth Endre 1964. évi emlékező írásához a kollégium értesítőit és a Dunántúli Protestáns Lapban megjelent cikkeit használta fel.)

Az alábbiakban közölt önéletrajz a jubileumi ünnepségek előkészítése során került az érdeklődők, a kutatók látókörébe. Pongrácz József 1957-ben, felesége halála után két füzetben írta meg visszaemlékezéseit *Emlékeim* címmel. A két füzetnek külön alcíme van: *Fényjel az éjszakában és Útban a nap sugarába*.⁹ Az írás két változatban maradt fenn: Pongrácz a kézírásos önéletrajzot Németh Tibor vanyolai evangélikus lelkésznel helyezte el, aki azt 1984-ig őrizte. 1984. szeptember 11-én adta át a füzeteket Szabó György könyvtárosnak letétként, tartós használatra.¹⁰ Az önéletírásnak géppel írt változata a

⁶ Pongrácz József (1885–1963) emlékezete. = Reformátusok Lapja 1985. február 3. 6. Legszébb napjaink még előttünk vannak. Megemlékezés a 100 éve született Pongrácz Józsefről. = Református Egyház 1985/8. 211–213. Egy szellemi hagyaték leltára. Pongrácz József pápai református főiskolai tanár és könyvtáros emlékezete (1885–1963). = Horizont (Veszprém megyei Közművelődési Tájékoztató) 1985/4. 38–41. Megkésett emlékezés. Pongrácz József pápai református főiskolai könyvtáros születésének centenáriumára. = Könyvtáros 1986/7. 419–421. Három talantum. Megemlékezés a 100 éve született Pongrácz Józsefről. In: A Pápai Öregdiákok Baráti Köre Évkönyve. 1985. 59–64.

⁷ Írása *In necessariis unitas, in dubiis libertas, et in omnibus caritas. Részletek a 100 éve született Pongrácz József pápai teológiai tanár és főiskolai könyvtáros naplójából* címen készült el, amit először Török Istvánnak küldött el Debrecenbe, hogy kikérje véleményét. A professzor a cikk tervét örömmel fogadta, a bevezető szövegrészben kisebb módosításokat javasolt („*talán ez a fogalmazás jobban belesimulna a Vigilia világába*”). Kövy Zsolt az átfogalmazott változatot küldte el Lukács Lászlónak. DREL I. 1. v. 1985/51.

⁸ Az 1963-ban Pápán elhunyt Pongrácz József professzor élete történetének leghitelesebb forrása az 1957-ben, saját keze által lejegyzett önéletírása, az „Emlékeim” – írta Kövy Zsolt a kéziratban maradt, Vigiliának szánt cikk bevezetőjében. DREL I. 1. v. 1985/51.

⁹ Mindegyik füzetben dátum is olvasható: az elsőn: 1957. VI. 10., a második: 1957. VII. 21.

¹⁰ Külön lapon az első füzetben: Németh Tibor *ev. lelkész úrtól a könyvtár 1984. szept. 11-én átvette Pongrácz József theol. prof. önéletrajzának kéziratát (I–II. füzet) tartós használatra, tartós letétként. Pápa, 1984. szept. 11. Szabó György könyvtáros. A második füzetben a 83. oldal hátoldalán ez olvasható: Németh Tibor vanyolai lelkésztől a könyvtár 1984. szept. 11-én átvette tartós letétként. Pápa, 1984. szept. 11. Szabó György kéziratár.*

család tulajdonában volt, melyet Török István professzor juttatta el Kövy Zsoltnak.¹¹

A kézirat és a gépelvény szövegében nagyon hasonló egymáshoz, de nem egyezik meg teljes egészében. A szövegek közlés során igyekeztünk a kisebb-nagyobb eltéréseket kimutatni. *Dólt betűkkel* jeleztük az eltéréseket, a lábjegyzetben pedig jeleztük, hogy a jelzett rész csak a kéziratban, vagy éppen csak a gépelvényben szerepel. A kézírásos változatot tekintettük kiindulási alapnak.

Pongrácz József életművének kutatásában a jubileumi ünnepséget követő évtizedek sem hoztak újabb, jelentősebb eredményeket. Személyével, munkásságával az elmúlt három évtizedben is csak érintőlegesen foglalkoztak. A Teológiai Akadémia 2006-ban *Adalékok a Pápai Református Teológiai Akadémia oktatástörténetéhez* című kiadványa Pongráczról az 1988-as jubileumi kötetből közölt válogatást.¹² 1997-ben megjelent tanulmányában Pótor Imre Pongrácz ifjúsági missziós tevékenységével foglalkozott, ő is jelentős mértékben felhasználta az önéletírást.¹³ Azóta leginkább a külmisszióval kapcsolatos tevékenysége került a kutatók és a szakdolgozó teológusok figyelmének középpontjába.¹⁴ Nem önéletírását, hanem könyvtárosi naplóját használta fel

¹¹ Kövy Zsolt írta 1984. december 4-én Török Istvánnak: *Az önéletírást pedig igen nagy hálaival köszönöm meg, mert igen nagy segítséget jelentett. Különben ennek kézírásos – szövegében megegyező változata – már birtokunkban van. Az önéletrajzot tehát már ismertem, de a gépirásos szöveggel könnyebben boldogultam. A kézírásos önéletírást Józsi bácsi Németh Tibor evangélikus lelkész-testvérünknel helyezte el, aki most nagyon kedvesen rendelkezésünkre bocsátotta.* DREL I. 1. v. 1984/306. A gépelt változat több példányban készült. Török Istvánék Hatvani Lajos nyugalmazott kecskeméti lelképásztornak küldték el, akinek felesége, Farkas Piroksa Pongráczék nevelt lánya volt. *Megvallom, én is gondoltam rá, hogy megemlékezem róla (visszaemlékezését nekem is megküldték Etelkákék, illetve nekünk), de így jobb megoldás volt –* írta Hatvani Lajos 1985. február 19-én Kövy Zsoltnak. DREL I. 1. v. 1985/57.

¹² A új kiadványban ismét megjelent Török István *A teológus Pongrácz József és Tóth Kálmán Pongrácz József: tanárom és tanártársam* című előadása. Ezen felül Hanula Gergely a bibliográfiából tematikus összeállítást készített *Pongrácz József újszövetségi tárgyú művei* címmel. TÖRÖK 2006. 61–71. TÓTH 2006. 73–78. HANULA 2006. 79–81.

¹³ Pótor Imre: *Ifjúsági misszió Dunántúlon Pongrácz József (1885–1963) és Tóth Endre (1899–1970) idejében.* = Református Egyház 1997/6. 140–144.

¹⁴ Pótor Imre *A Pápai Külmissziói Csoport története* című előadásában is megemlékezik Pongrácz missziói elkötelezettségéről. Az előadás két helyen is megjelent. In: Pótor Imre: *Tanulmányok egyházunk múltjából.* Vásárosnamény, 2002. 75–82., illetve = Református Egyház 2006/7–8. 164–167. Anne-Marie Kool *Az Úr csodáson működik. A magyar protestáns külmissziói mozgalom (1756–1951). I–III.* című munkájában már hangsúlyosabb szerep jut a pápai teológiai tanárnak. Molnár Boglárka végzős hallgató (ma kaposmérői lelképásztor) 2004-ben a Missziológiai Tanszéken a következő szakdolgozatot készítette: „...omnes gentes...” *Pongrácz József pápai professzor élete és missziói munkássága.*

1996-ban megjelent írásához Mezei Zsolt.¹⁵ Az elmúlt években az Acta Papensia folyóirat munkatársai az újkori magyar egyház-, művelődés- és társadalomtörténet köréből közölt tanulmányok sorában Pongrácz József szellemi hagyatékából is közöltek írásokat: egy addig ismeretlen, a könyvtár kéziratárában őrzött kéziratot előadását a főiskolai kántus történetéről; illetve egy, már megjelent visszaemlékezését, amelyben a szerző skóciai emlékeit idézte fel.¹⁶

A centenárium alkalmából, 1985-ben a Pápai Református Egyházközség és a Budapesti Református Theologiai Akadémia közösen írt ki pályázatot. Pongrácz életét, munkásságát bemutató dolgozatokat vártak. A pályázatiírók között volt Szendrői Kornélia egykori diakonissza testvér, aki az 1930-as években rövid ideig a Pápai Református Nőegyesület áldozatkész munkájának eredményeképpen működő Szladik utcai Szeretetház vezetője volt. Tóth Gusztáv nyugalmazott lelképásztor a helyszínen, a volt főiskolai könyvtárban végzett kutatómunkát dolgozatai elkészítéséhez.¹⁷ A pályázatra négy pályamunka érkezett, ezek a könyvtár kéziratárában kerültek elhelyezésre.¹⁸

A személyével, munkásságával foglalkozó kutatások irányát már az 1988-ban megjelent kötetben, a bibliográfiához írt bevezető kijelölte: *Éppígy a jövő feladata Pongrácz József Pápán őrzött (Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára és Levéltára) kéziratok hagyatékának, levelezésé-*

¹⁵ Pongrácz könyvtárossága alatt többféle naplót vezetett. A Pápai Református Kollégiumi Tanárok Anyakönyvének üres lapjain 1956. március 14-e és 1957. szeptember 15-e között jegyezte fel szűkszavú, általában szakmai naplójegyzeteit. Ezen bejegyzések között található olyanok is, amelyek az 1956-os forradalom pápai történéseibe is betekintést engednek. Ezek a naplóbejegyzések jelentek meg a Pápai Hírlap 1996. évi novemberi számában Mezei Zsolt szerkesztésében: *Pongrácz József naplójegyzetei. Pápa, 1956. október 24–november 24.*

¹⁶ *Az énekügy története a pápai református főiskolában* című írása az Acta Papensia 2010/1–2. számának 115–134. oldalán jelent meg. Az írást bevezetővel és jegyzetekkel Hudi József főszerkesztő látta el. A *Skóciai emlékeimből* című visszaemlékezését először a Pápai Jókai Kör Évkönyvében, az 1910/11-i szám 20–25. oldalán adták ki. Jóval később a kéziratot Szalayné Gubicza Emese vitte gépre, bevezetővel és jegyzetekkel Hudi József látta el. Megjelent az Acta Papensia 2012/1–4. számában, a 119–128. oldalon.

¹⁷ Tóth Gusztáv 1985. május 28-án érkezett Pápára, hogy kutatásokat végezzen az elkészítendő pályamunkához. DREL I. 1. v. 1985/145.

¹⁸ Szendrői Kornélia: A dr. Pongrácz József által alapított szeretetotthon története és szolgálata a pápai gyülekezetben. Gépelvény. 6 oldal. DREKK O. 1269/1. Tóth Gusztáv: A Pápai Református Szeretetház története. (Különös tekintettel dr. Pongrácz Józsefné fáradozásaira.) Gépelvény. 54. oldal. DREKK O. 1269/2. Uő: Pongrácz József élete és munkássága. Gépelvény. 89 oldal. DREKK O. 1269/3. Hardi Péter: Pongrácz József élete és munkássága. Gépelvény. 60 oldal. DREKK O. 1269/4.

nek tételes feldolgoása is.¹⁹ Emellett megemlítette, hogy az összeállított bibliográfia sem tekinthető teljesnek, mivel a korszak nagyszámú sajtótermékének átnézése nem történt meg.²⁰ Anne-Marie Kool a magyar külmisszió történetét összefoglaló nagyszabású munkájában is felhívta a figyelmet, hogy munkássága, a bel- és külmisszió területén végzett munkájának eredménye ellentmond annak, hogy az önéletírás és a jubileumi emlékülésen elhangzott előadások szinte egyáltalán nem érintették a külmisszió területét.²¹ A Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára újabban íródott személyes hangú visszaemlékezéseket is őriz Pongrácz Józsefről.²²

¹⁹ KÖVY 1988. 70. A Pápai Református Könyvtár Kézirattára több jelzet alatt, szétszórtan őrzi Pongrácz iratanyagát. Az O. 1118. jelzet alatt Pongrácznak az 1931-es jubileummal kapcsolatos levelezése található. 4 doboz. A DREKK O. 1119. szám alatt őrizzük a Pongrácz hagyaték legnagyobb részét. 36 doboz. A DREKK O. 1120. számnál őrzött egység címe: Főiskolai Könyvtár. Levelek, iratok Pongrácz József igazgatóságából. 9 doboz. A DREKK O. 1029. szám alatt a *Magyar diákok Angliában* című írásához készült jegyzeteket és jegyzettöredékeket őrizzük. A DREKK O. 1555. és 1556. szám alatt 52, illetve 45 darab Pongráczhoz írt levél található. Jelzet nélküli Pongrácz-hagyaték is van a kézirattár birtokában. Még Pongrácz készíttethetett a Főiskolai Nyomdával 71 különféle feliratú, félvászonkötésű „irattartó papucst”. Ezekben tematikusan vannak elhelyezve főképp gyorsírási feljegyzései, levelei és előadásjegyzetei. (Csak példaképpen felsoroljuk néhány egység címét: Újszövetségi bevezetés, Külföldi levelezés, Galatákhöz írt levél magyarázata, Máté evangéliuma magyarázata, Külföldi iskolázás Amerika, Külföldi iskolázás Hollandia, Római levél magyarázata, Keresztyén hittan, Dunántúli Protestáns Lap, Lelkipásztorkodástan.) Szintén jelzet nélkül 4 különféle dobozban vegyes levelezése található. Ezekon kívül (szintén jelzet nélkül) két dobozban az 1985-ös kamarakiállítás anyaga is megvan. Kövy Zsoltnak Török István professzorhoz írt leveléből tudjuk, hogy 1984-ben Vozáry Pál foglalkozott a levelezés áttekintésével. DREL I. 1. v. 1984/165.

²⁰ A kézirat közlésének előkészítői munkálatai során több, a bibliográfiában nem említett, a Dunántúli Protestáns Lapban használt rövidebb aláírását, írói álnevét fedeztük fel. Legátus aláírással jelent meg *Kakas- és csillagfeltétel Győrött* című írása. DPL 1906. 275–276. A Studens Christi aláírást többször is használta: *Fulliquet György dr. Pápán*. DPL 1910. 329–331. *A presbiteri szövetség körutja. A Presbiteri Szövetség körutja hazánkban*. DPL 1911. 325–326, 343–344, 352–353. *Mott János Budapesten*. DPL 1913. 436–437. Ezek a cikkek nem szerepelnek a bibliográfiában, ahogy a Miles Christi névvel aláírt *Örvendetes jelek* című cikk sem. DPL 1934. 61. (A Miles Christi írói álnevet Gulyás Magyar írói álnév lexikona sem ismeri!)

²¹ „Ez a hallgatás mégsem meggyőző. Személyes irattára, amely nem rendezett, és további kutatás tárgya, több mindenre fog fényt deríteni, hiszen ő hívta fel a magyar keresztyén diákság figyelmét külmissziói felelősségére, és sokat tett 1928-ban a MEKDSz-ben a Magyar Önkéntes Missziói Mozgalom újjáalapításáért.” KOOL 1997. 138.

²² Molnár Boglárka szakdolgozatának készítése során levélben kereste meg a még élő tanítványokat, akiktől személyes emlékeik megírását kérte, leginkább Pongrácz külmissziói tevékenységével kapcsolatban. A kézirattár a DREKK O. 1864. szám alatt hat írásos visszaemlékezést (dr. Tóth Kálmán, Simon Kálmán, Gueth Gyula, dr. Dékány Endre, Szalai Sándor, Kövy Zsolt) és egy hangszalagot (Nádasdy Lajos) őriz. (A kazetta modern adathordozóra történő átmásolása is megtörtént.)

Az „Emlékeim” közlése — reményeink szerint — közelebb hozza az olvasókhoz Pongrácz József személyiségét, segít megérteni, hogyan tudott élni a három tálentummal: hogyan tudott egyszerre tudós teológus, könyvtáros és a szolgálat embere lenni.²³ Segít megismerni a megtért, imádkozó embert.²⁴

Élete összeforrt a pápai főiskolával, melynek egykor kitűnő diákja, később ugyanolyan professzora. Szerelmese az egyházkerület és főiskola kulturális intézményeinek, ragyogó példája az igazi könyv- és levéltárosnak. Bárki hozzá fordulhatott, előzékeny, pontos és szakszerű elintézést kapott. Mindezen tények ismeretében felmerül a kérdés, méltányolta-e eléggé az Egyházkerület az ő igen értékes szolgálatait? Nem felelek a felvetett kérdésre, csak lehajtom fejemet, azon gondolkodva, hogy mindig úgy volt e világi létben: In vita invidia.²⁵ Mintha szimbolikus jelentősége volna annak, hogy halála egybeesik Pápának mint református központnak felszámolásával! Hálás kegyelettel és szeretettel őrzöm emlékét.²⁶

²³ Utalás Kövy Zsolt *Három tálentum* című megemlékezésére, ami a Pápai Öregdiákok Baráti Körének 1985. évi Évkönyvében jelent meg.

²⁴ A későbbiekben tervezzük további tanári életrajzok megjelentetését is az Acta Papensia című folyóirat hasábjain. Közlésre készítjük elő a Pápai Református Kollégium Tanárainak Anyakönyvében olvasható autográf tanári önéletírásokat és Sándor Pálnak a kéziratában őrzött önéletrajzát. DREKK O. 895. és DREKK O. 1075.

²⁵ Esterházy Miklós (1582–1645) nádor jelmondata. Jelentése: [Ebben] az életben irigység [van!] BANGHA 1914. 48.

²⁶ Czeglédy Pál részvétnyilvánító sorai Pongrácz Magdához 1963. december 30-án. DREL I. 1. v. 1964/2. Czeglédy Pál (1887–1978): lévai lelkész, a barsi egyházmegye esperese, Pongrácz diáktársa volt.

Pongrácz József tanítványai körében (1910-es évek)